

Magyar Orvosok és Természettudósok Társaságának kiadott munkálatai

88 4 gy. munkálattal kezdte Buzák Pál és Flór Ferencz Pesten, 1844
(nyomtatott Tenthren - Károlyi: kétfüzet) p. 89-99.

6) Salétrom lugányos fürdők vannak:

A debreczeni salétrom gyárban s több helyein Biharmegyének, hoi salétrom készíttetik.

A fizamedástól maradt merevség ellen használtatnak.

Több ásványos vizei vannak még Biharmegyének, részint melegek, részint hidegek, melyek: a hagyományok szerint vasas víz Belényes közelében, a babogányi, kosdjáni, hegyesi, hoggyisi, lunkáspriéi, toptlitzói, káránd és széki meleg vizek.

Emlékezetre méltó még izbuk nevű felbenbogyó forrás vaskoh közelében, ezen forrás kivált tavasszal egy órántént 3-or, 4-or egész 40—50 eszeber vizet önt ki, a legtisztább és leghidegebbet. — és gyógyereit kőszvényes nyavalyákban igen ádják. —

Állat-élet- és növénytani szakülés jegyzőkönyve.

1-ór. Titkos szavazattal Brassay Sámuel elnöknek, Frivaldszky Imre pedig titkoknak választották meg.

2-ór. Hly ezimű értekezés olvastattott fel: „Tentamen dispositionis systematicae vegetabilium, auctore Friderico Haszlinzsky“ Ezen értekezéshez a szerző távollétében semmi felvilágosító s rendelkező irat sem levén csatolva, előlvastatván, köszönettel tudomásul vétetett, s a szerzőnek a jegyzőkönyv ezen pontja kivonata mellett köszönettel vissza küldetni rendeltetett.

3-ór. D. Frivaldszky Imre a központi kárpátokrul értekezett természet tudományi tekintetben: ezen értekezés közlésbeni felolvasásra s az évkönyvekben kinyomtatásra ajánltatik.

4-ór. Olvastattak a gyapottonyészts ügyében beküldött levelek s értekezések névzetesen Viersbitzky, Haderer, Richter, és Heuffel uraktul. ezek közül a két utolsó a közgyűlésbeni felolvasásra ajánltatik.

5-ór. Javallat a természettudományok hazánkban felvirágoztatása ügyeben Frivaldszky Imrétul.

A nagy gyűlés meg kérték hogy ezen nagyszerű s érdekes javallatot némelly megyei hatóságoknak jelen ország gyűlési követek utasításaiban felveendő ajánlaná.

6-ór. A sás nemnek (Carex) újabb rendszere vezete, s a két magyar haza összes fajainak kimerítő leírása Dr. Heuffeltul, a magyar orvosok s természet vizsgálók évkönyvében felvétetni rendeltetett.

7-ór. Dr. Heuffel indítványa hoi növényeink kicserélése érdekében; erre nézve a szükséges tervet a magyar természettudományi társulat által elintéztetni s közzé tétetni kéri: a természettudományi társulat ezen indítvány létrehozatalára felszólítandó.

Augusztus 11-én folytatolag szakosztályi ülés tartatván, következők tárgyalattak:

1-ór. Olvastaték Schmitz Nep. Jánosnak fehértemplomi gyógyszerésznek különféle természettudományi tartalmú érdekes tudósítása, melyben kiváltképen a magyarhoni közönséges hódról becses adatok, s a szerzőnek saját tapasztalatai közöltetnek:

A szakosztály ezen érdekes tudósítást köszönettel veszi, és az évkönyvekbe felvétetni ajánlja.

2-or. Az emlősökről közönségesen s a magyar haza emlősöiről részletesen értekezett Petényi Salamon úr, értekezését szükséges mutatóványokkal is világosítván föl. —

Ezen igen érdekes értekezés, mely honi főnánknak előkészülete, a magyar orvosok s természetvizsgálók évkönyveibe kinyomtatásra ajánlatik: meg kérvénvén egyszermind a nagy gyűlés, hogy ez a honi hírlapok szerkesztőit felszólítaná, miképen ezen közérdeklő értekezést (mellyben a hazai nagy közönséghez némely felszólítások is idéztetnek) külön mellékletre kinyomtatni, s ezt hírlapjakkal együtt a nagy közönségnek szétküldeni sziveskednének.

3-or. Prágai Opitz úrnak a nagy gyűléshez idézett, növényeserét tárgyavó levele olvastaték fel. —

A fizeszeti osztály érdekében tudomásul vétetett

4-or. Kiszler, tábori orvos növénygyűjteménye Karansebes vidékéről mutattaték be.

Köszonettel vétetett, s a nagy gyűlés képviselői legének utóbbi rendelkezés végott átdatni rendelkezett.

5-or. D. Frivaldszky Imre a bánági hatásokon tett tapasztalatait élő szóval adá elő. párbuzamba tevén azokat a szepesi kárpátokkal, bemutván egyszermind a begyűjtött természetudományi tárgyakat;

A szakosztályi ülés ezen utazásnak eredményét a tisztelt értekezőtől írásban szerkesztve kérté: mit is azt megtenni egész készséggel ajánkozott.

Temesvár augstus 12-én 1843.

Az elnök eltávoztában
D. Frivaldszky Imre
 mint szakosztályi titoknok.

Pár szó az emlősökről általában és a magyar honiakról különösen

m e l l y e t
 az 1843-diki

temesvári gyűlésben egybesereglett magyar természetvizsgálókhöz augst 11-kén az állattani szakülésben, 12 pedig az utolsó nagy gyűlésben mondott

P e t é n y i S a l a m o n J á n o s
 magyar muzeumi segédőr.

Múlt évben volt szerencsém Magyarország Beszterczén egybegyűlt természetvizsgálóit, s köztök különösen az én tisztelt madártani barátimat a magyar honi madártan bölcsőjénél, ennek keletkezte. gyarapodása s eredményeivel mutattatnom: legyen tisztelt gyülekezet! ez alkalommal nekem szabad az emlős állatokról némi tekintetben általában, különösen pedig a magyar faunára nézve legördekesebbekről, néhány szavat ejtenem.

Ha az isteni teremtményeknek legkevesebbjei a földön — a madarak tudományos ismeretével, hazánkban olly kevesek valódi szándokkal s haszonnal foglalkodtanak, mint ez múlt évi értekezésemből bebizonyodott, mennyivel csekélyebb s örömtelenebb eredményeket várhatunk azon szorgalom s tanulmánytól, mely addiglen nálunk az emlősök valódi firkészetére, vizsgálatára s tudományos megismertetésére fordított!

Vélhetné ugyan valaki, hogy e két tárgy megfordított viszonyban áll, s hogy az Emlőstan-nak, (Mastodologia, Mammalogia, Saeugethorkunde) kivált Magyarorszáiban sokkal jobban kellene előhaladni a madártannál, mert hazánkban, a lényárokat (Crustacea) kivéve, egy állosztály sem számszám-gényebb rendelke, nemekre és fajokra nézve, mint épen az emlősök osztálya; s e kevés nem- és fajból még is legtöbb nagyságára, testalkotására s életmódjára nézve egymástól olly különleg különböző, hogy szemünket s figyelmünket semmiképen el nem kerülhetik. Sőt, emlőseink legnagyobb része az ő lakói, életmódjuk, működésük, hasznos vagy kártékony voltak tekintetében, az ember s társas életünkhöz képest olly szoros viszonyban áll, hogy azoknak legtöbbjeivel nolle velle megismerked-nünk kell. Vagy, nem tartozik e magyar honunkban is, emlőseink legnagyobb része a mi házi-igás-, táplálati-, ruhazati-, ipari-, kereskedelmi-, gyógyszerlári-, vadászati, lényuzési állatoknál? — S épen azért nem foglalkodik a magyarban lakosaink nagy, sőt mertem mondaní legnagyobb rész e, majd ez, majd ama nemekkel vagy fajokkal, majd élőkkel, majd a megholt állatok egyes testrészeivel? — Valljon az egész földmivolt osztály általában, minden mezei gazda és termeszto nem űzi e folytonosan sokféle házi és mezei emlősök tenyésztését, gyarapítását, avagy kevesítését? —

A mi kézműves és iparűzőink, a posztó- és pamutkelmekészítők, külön nemű gyárosok és kereskedők, kalaposok, kefekötők, timárok, szgyártók, bőrfőndösök, szűcsök, vargák, könyvkötők, meszárosok, hurkások, (Würstler) vadászok és vadkereskedők, szakácsok és vendégfogadósok, kávéosok és cukrászok, gombosinálók és esztergályosok: fuvarosok és kocsisok, sőt magok a művészek, festész, szobrász- és kertészek: végre tudósok, mint gyógyszerészek, orvosok s több másoknak kezeit és erőiket, szóval ezer meg ezer kezet és érzéket, vajjon nem foglalkodtatnak e édes hazánkban is az emlős állatok? — Sőt, alig van fényuzési árú, nincs nagyszerű ünnepély kivált nálunk magyarhonban — nincs lakoma, melyhez ők kitanöleg ne járulnának, melynek jelesebb reszeit ők ne tennék.

Mint hogy tehát helyzetünk s mindennapi szükségainknél fogva, a magyarföldi emlősök nagy részével érintkezésbe jövünk, mint hogy: szerünk az emlősökkel részint egészen, részint testrészeire nézve folytonosan foglalkodni: konytelek; mint hogy tehát százedek óta annyí sok hazánkfeleink olly sok emlőssel dolgoz s érintkezésbe van, és így ezeknek megismerése s tanulmánya az aránylag végtelen sok és nagy nehezséggel járó madártannal igen igen könnyítették. remélhető, hogy magyarhon emlőstana dél es diaszpontjához igen közel áll? — Igen is nagyon tisztelt haligatóim! ugy látszik, ugy kellene lennie! — De fájdalom! mily hatra, mily nagyon hatra maradánk mi magyarok a többiek után után is a firkészet, az ismeret, öföm, haszon és dicsőség ezelától, — — olly annyira, hogy a magasb rendű állatosztályok egy ága sem vétetett kevésb figyelembe, egyike sem hanyagollaték el inkább, mint épen az emlőstan hazánkban.

Soha sem kételkedtem én, hogy magyarorszáiban sok ember fog találkozni, ki valamint más tárgyakról, úgy ez osztálybellekről szólván, azt fogja állítani, hogy ő magyarhon minden emlőseit ismeri, sőt képes lesz egyszersmind legtöbbiekről napok és hetekig értekezni: azonban hányadik fogja a tapasztalati helyesség és szigorú tudományosság tűzpróbáját kiállhatni? —

Ami milliomok közül, kik századok óta különféle emlősökkel érintkezésben valának, hányan iparkodtak saját észrevétel, elmélet, s gondos firkészet által, magoknak pontos és alapos ismeretet szerezni róluk, s ezen ismeretet hazájok javára másokkal közölni? Hányadik képes magyarorszáiban például a mi elválhatatlan laktársunk s leghivebb házi barátunk, a házi kutyaának különféle fajait s korcsfajit természet s lélektani különböztető bélyegeinél előszámolni? — De még hány magyar természetvizsgálót, sőt természettani oktatót számlálhatunk, ki képes volna, nem mondom minden, de csak a körünkben emlősöket is, nevei, nevei s különböztető bélyegeire nézve előadni, vagy saját vizsgálata

s tapasztalása útján szerzett tudományos adatokat, ha nem is minden, legalább legtöbb magyarbani jelleműségről alaposan velünk közölni? *)

Az emlőstan kedvelésének sok nyomára akadunk ugyan magyarhonban is a számos iskola-könyvek és természethistoriákban, minőket magyarhon irodalma előmutalhat: s ha igen tisztolt hallgatóság türelmét és sziveségét akarám fárasszam, egész sorát idézhetném a szerzők és könyveknek, melyek hazánkban az emlősökről irattak. Tisztelettel említhetném egy Miskolczy, Gáthy, Fábján, Mittelepacher, Severini, Kralovánszky, Szentgyörgyi, Pethő Ferencz, Grossinger, Földi, Bartholomaeides, Füredy, Vajda, Pólya, Szancsics, Peregrinyi s 100 másnak nevét. De ha mélyebben pillantunk az iratok s könyvekbe, melyeket, mint az emlőstannak magyar földön termelt gyümölcsseit bírnak, akkor bizonytalant az talaljuk, hogy azok többnyire szőrűszórai fordítványok, kölesőszózt, idegen földről behozott kincsek, de nem a mi anyaföldünk termékei, melyek máskint két söt százszor jobban, édesebben esnének nekünk.

Semmi eredményét nem látjuk azokban az öntapasztalás és vizsgálatnak, a honi fürkészetnek, semmi felfedezést magyarhonban és magyarhon számára, de még alig említését is annak, mi? hol s miként fordúl valami az emlősosztályból magyarhonban elő? Ők általában csak azt adják elő, mi őszveszen a földön, vagy mi másutt felfedezve már megismertetett; de nem azt, mit, mennyit és milly érdekű ritkaságok s kincsek mutatnak különösen magyarország e b-kintetben, Europa vagy az egész földkerekek minden tartományai fölött. **) — Nem volt, s fájdalom! nincs még most is az állattan e mezején Aris-

*) Szándékos szokásom, melyet minden magyar természetvizsgálónak merek ajánlani, az, hogy minden fürkészetemre érdekes vidékekben, melybe először lépek, azon embereket, kik helyzetők, életmódjuk, úzev vagy hajlankuknál fogva, e vagy amaz ágában az állattanok foglalkoznak, úgyminit utyájásztorok, csoszók, erdeszek, vadászok, madarászok s madártenyésztők, s több efféleket szorogatmasan kikeresek, de leginkább a ritkább állatok előfordulásáról, tartózkodáshelye, kiterjedése s tájnévezeteiről kikérdezem. Első pillanatban legtöbbük mindent tud, mi szerke a vidékben előkerül; ők lakórsaiktól minden élő lények ismerőit gyönyörűt tisztelgetnek. Azonban, mely hamar oszlik el ezen szép fénykőr (nimbus), midőn a dolog komolyan vétetik, midőn, mint szokás mondani, „ad fractionem panis venit.“ — Kérjünk csak pontosabb, világos megkülönböztető bolyegeket és szigorú tapasztaláson nyugvó adatokat: akkor hallgat a malom! akkor legtöbbük zavarba jő, mellyből nincs menekvés, akkor kénytelen az olly ember átlátni, hogy mielőtt másokat értelmesiten, előbb magának tanulni s tudnia kell.

Mindazonáltal efféle kérdézősködés, vállalkozat és kísérgetetés, valódi szakemberre nézve, soha sem milőnek haszn s öröm nélkül. Alkalva van megtudhatni, milly hátra van, vagy mennyire haladott már a természet ismeretében a nép? milly föléletes s többnyire alánélettelkkel bírnak az illetőszág természet s rendeltetés felől az emberek? Hány előélet, hány megmondanda lapad e tekintetben is rajtok? — Állkalmat nyer tehát a természetvizsgáló őket jobbra taníthatni alapos s úgy az emberiségre, mint a természetmenny-farsaira nézve údvás ismereteket terjeszthetni, egyszersmind hátramarradott hazáikat isten műve s rendeltetésöknek saját vizsgálatára s belátására serkentetni, és vezethetni. — Sőt igen gyakorta történik, hogy ezen emberek a természetvizsgálót igen érdekes s olly momentumokra figyelmesé teszik, minők különben legéles szemléletét kikérőlnék, s így nem ritkán a legkivánatosb és legjutalmasb tapasztalatok és eredményekhez vezetik őt.

**) Hogy azt példával bizonyítsuk bé, mely kevésbé érdekelt légyen eddig nem egyet azok közül, kik honunkban s hazánk számára természettani könyveket irtak, azon elv, hogy az efféle vállalkozásokhoz igazán, komoly előkészítéssel hozzá fogjanak: oda utasítom tisztelt hallgatóságomat a „Severini János tentamen Zoologiae hungaricae“ nevű Pozsonyban 1779-ben kijött természethistoriájára. Sokat igaz e cím, — ő magyarhon állatainak leírását hirdeti! — Am de milly bánatos bálulás tölti el szívünket, ha fölítvén e könyvecské lapjait, érezni kénytelenítettünk, mely kevésbé vótettek honunk legvirágzóbb tudóáiban is a természeti tudományok —; midőn ezen másoké maga idejében igen jeles tanító munkájában, az igért magyarbani állatok leírása helyett az elefantot, szarvórut, oroszlányt, tigrist, s több efféleket föllépni látjuk s meg kell vallanunk, hogy elődeink előtt a természeti tudományok anyyi fáradságra sem méltattak, hogy csak azok ezime pontos kitelével is valamit gondoltak volna. Severini híhetőleg azt akará írni: „tentamen Zoologiae pro subibus Hungariae.“ — De nem csak a régiebb hanem magokban az újabb hazánkban kijött állattani munkákban mindenütt rá akadunk az ezt világosan bizonyító nyomokra, hogy írói a benne foglalt ismereteket nem saját vizsgálódások s tapasztalások kútféjéből, — mely tulajdonképen itten az egyedül igazi kútról, — hanem hogy azokat csak mások munkáiból, vagy épen a nép halgata megmondásából merítvén, a czélzott hasznat hazánkfiakra nem áraszták — Készséget nem szenved, hogy hazánkban kijött legjobb állattani munkák közé tartozik főképen „Földi János természeti historija (1-ko csomo, Pozsony 1801)“ De milly szomorító siben is ollyanokra akadni, melyek szinte

telelesnek, Pliniusnak, Linnének, Buffon, Pallas, Daubenton, Faber, Nilsson, Meisner, Schinz, Pennant, Linsler, Buffon, Cuvier, Latreill, Geoffroy, Boje, Kuhl, Illiger, Klein, Schreber, Lesson, Desmarest, Kochstein, Fabricius, Blumenbach, Oken, Wagler, Kuster, Brehm, Nathusius, Fischer, Goldfuss, Keyserling, Blasius, Schreibers, Natterer, Hermann, Kappel, Savi, Wied, Bonaparte, Temminck, Blainville, Shaw, Thompson, Bonaterre, Jeayns, Virell, Thunberg, Lichtenstein, Gouid, s száz huz-
 telen férfiak nevet hártyoznak nálunk, kik egész tartományok, vagy legalább hazajök s körük em-
 beren firkészete s tenataiban dicső érdemeket szerzének magoknak, mellyek öket az állattan sajátja-
 gának orol. fényű szilárdan közé szerencsésen emeltek. — Igen szeretett hazámfiak! eddiglen sajátján
 se sem birnak, ki Magyarhon emlősei tudományos vizsgálatahoz komolyan és egészen fogott volna,
 ki az általános faunát gazdag adatokkal és felfedezvényekkel, ki magyarhon csak érdekes eredeti
 ismeretekkel ez ügyben bővítete volna! Emeltem azonban, a mi valódi örömnök és serkentő-
 szerke, valamint faradalmán érdemlett tisztelőre, veterán természetvizsgálónkat, báró Oeska
 Ferenczet Sopronban, ki tudomra csak nem egyedül hazánk lakosai közül a természettudomány
 ezen ágára is függesztő firkészeteit, kinek vizsgálata s szorgalmának köszönhetjük felfedezését, egy-
 nem csak magyarhonban, hanem az emlősök egész faunájában új állatok, az őcskaféle réti egér-
 nek (*Mus pratensis* Oeska, Wiesenmaus); lásd leírva: *acta acad. caes. Leop. Carol. T. XV. p. 2. T. 68.*

Hasonló tisztelettel légyen megemlítve egy másik hazánkfi. Schreibers Károly, cs. ta-
 nácsos és a bécsi cs. k. természet gyűjtemények érdemteljes igazgatója, ki fáradságainak az általános
 fauna igen sokat, de honunké is egy nagy európai ritkaság t. i. a legnagyobb európai, *Miniop-
 terus Schreiberii* Natt. nevű deneyér felfedezését köszöni. Vonla ugyan kedvelésem s figyel-
 memel magára az állat emez ága is. s gyermekememtől fogva, főleg a madártan mellett, bizonyára
 magyarhon emlőseit s szorgalmas ügyembe vévén semmi alkalmat nem mulasztám el, hol előtem is-
 meretlen emlőst megismerheték, vagy az ismeretek között érdekes vizsgálatokat tehették állattani jegy-
 zeteim és hazámfiak jövedője számára. Meg kell azonban vallanom, hogy minden iparkodásom da-
 czára, a magyar fauna ezen mezőjén sokkal hátrább maradtam, mint a madártanban. — Mert mind a mel-
 lett, n. t. gyűjtemelét hogy a mi kevés számú emlőseinkből legtöbbször oly könnyen feltalálhatók, oly
 könnyelmesen szemlélhetők s megszereshetők, s így nagy idő s fáradsalom áldozata nélkül vizsgálhatók s
 kereshetők: még is ezeknek is egy tetemes részök sokkal több nehézséggel megpillantható, nagyobb mester-
 ségekkel kézre keríthető, sokkal tetemesb áldozatokkal kifürkészhető, mint azt magoknál a felénk s
 szűlköny madaraknál tapasztaljuk. Sok magyarhon emlősök, sőt egész nemek és fajok csak éjjeliek,
 nyeltek: nappal a többnyire kicsiny, kevésbé észrevehető azon felül gyakran megközelíthetlen barlangok,
 lyukak, csövek, odvák, szirtrepedések, falrésekben, kő s fahalmazok, fa s növény gyökerek, stbb-
 fele szeméthyánások alatt és közt, legmagasb ház, templom s torony fedeléken, de még a földgyomrában
 s ezer más más homályos szuglyokban szorgalmasan rejtkeznek; mellyek csupán az éj csendében. tehát
 akkor kerülnek elő, midőn a napjában kifáradott s álom karjaiban ringatott természetvizsgálónak szemét
 morpheus kötözi be: midőn a vizsgáló azokat az éjhomályában, érzékei bár legfeszeseb megerőtetésénél
 sem képes csak észrevenni is, annál kevésbé képes akkor szemlélni vagy megcsipni. Mind ezeken felül.

azt bizonyítják, hogy szerzője minden szép tehetségei, természet éránti szeretete s jó akarat mellett, a
 tapasztalati vizsgálódásoknak és azokból eredő önmeggyőződésnek csak igen keveset szentelt. Hogy Föld-
 dink a magyarhon emlőstanban önmeggyőződés s tapasztalás által szerzett tudományát megismerhessük,
 egyébre niere szükségünk csak a 66-ik és 67-ik lapon birt. részt az ön, részt a nép általazatára
 alapított állatásat, a gőzűbordásról, annak fészkekéről, és öngyilkosságáról. s keveset a keveset
 mel olaszunk s megemlékeznünk: hogy az ott érintett, egybekevertett gabona kalaszok közé rakott
 fészkek, nem a gőzű-cziokány, hanem egy egészen más nemű, sőt más rendhez tartozó emlős
 állatoeska, t. i. a fakó apró egér (*Mus montus seu messorius, Zvergmaus*) által készítettnek; —
 hogy a gőzűbordás alatt s. i. földdel behalmozott, gabona birt. részint az ön, részint a nép általazatára
 öszvebordott rakások, melyeket ő egy hibásan velt magyarhon új. általa gőzű-cziokány (sorex
 hungaricus, nec niuntas! nec fodiens! nec pusillus! nec exilis, — (agyé!) megrevezett emlősnek tulajdo-
 nítja. — hogy a gőzűbordás nema cziokány, hanem ismét egy teljesen más nemű és rendű állat, t. i. a
 apró szürke mezei egér (*Mus campestris, Feldmaus*) fészkes rakások munkája; hogy a valódi
 cziokányoknak (sorex) s (Sjizmanus), mellyek nem a rágdálók (örök. egérneműek; gires, Na-
 gethiere) hanem a bogárrévő rágadozók (*carniyora subterranea insectivora; grabhede. usketen
 fressende Raubthiere*) rendjéhez tartozván s bogarakkal, kagylókkal (csigákkal), gilisztaikkal s különféle
 kukarozokkal, tehát húsos állatokkal vagy ezek holttesteivel nem pedig növények magvaival élven, sem
 a téli gabona eleve öszvebordására sem a gabona szüktermése idején a szentendőd teli éhség előtti ön-
 megfoltásra (! — !) szükségök nincsen! —

ezen éjjeli... előzők legtöbbet igen kicsinyek, félénkek, ongyvázók s annyira futékonyak, hogy már nap-pal is azokat megpillanthatni szerfelett nehéz, hatalomba őket keríteni még nehezebb; hogy köztök csak azok, melyek ártalmasságuk vagy hasznosságuk által az embernek ismeretessé lőnek s általa lesben vagy más eszmódokon hatalmába kerítetnek, többé kevésbe ismeretesek előttte. Ellenben, legnagyobb a szabad vadonban élő részek az ember előtt, ha csak ez magát felfürkészeltkre teljesen nem szenteli, örök-ké ismeretlen marad. — Minthogy pedig minden tájék a maga kép/ete, ógalja, sajátosság terménye s az emberi ipar működése szerint különféle, s többnyire egyik egészen más emiósokkal bir mint a másik: eléggé világos, mily nehéz sőt lehetetlen vala ezen nehézségek s azon körülményeknél fogva, hogy honunkban is, mint több tartományokban, hol a természeti tudományok még parlagon hevernek, hol az ember még inkább csak az anyagi javakhoz kötve, csupán a szembetűnőbb hasznokban képes boldogulni; hol lelke mindig még csak az ezen anyagi, s nem a tisztán tudományos és főbb szempontból indulvánki, az állattanban is csak a tetszőleg leghasznosabb vagy legkártékonyabbakkal ismerkedik meg, s a tetszőleg kevésbe hasznos vagy kártékonyakat végképen elmellőzi; hol eddig aig néhányan fordíták az állattanra valódi szorgalmukat; mily lehetetlen vala, mondom, eddig minden az egész magyar föl-
lon lakozó emiósok nemet s fajait megismérni s megismérletni! Anglia, Frank, Német s Hollandföld egbüzzőbb természetvizsgálót ma csupán egyes nemet s fajait szorítóknak az egereknek, ezizkányok-
nak vagy denevéreknek, és csak legesekélyebb vidékek terére, s még is szűnő nélkül új meg új fel-
edezéseket tevén, soha sem mondhatják, hogy e tekintetben már mindent kifürkészettek s megismertek.
és épen ezen valamit fajokra nézve legszámosabb, úgy a felfedezésre és vizsgálásra nézve legnehezebb
nemet és fajait az egereknek, ezizkányoknak, denevéreknek, maradtak magamnak is minden magyar emi-
lősök közt legkiseb ismeretesek.

Hogy azonban már egyszer nagytekint. hallgatónat a küzzött özlőhoz rendszerűleg és gyö-
nyörkűdöttve vessem, szándékozom kegyeteknek csak melleleg az egyetemes földszínen eddigien fel-
fedezett emiósok rendet, nemet és fajait számat, aztán az európaiak, — vegre pedig a magyarhonia-
kat, a mennyire előttem eddigien ismeretesek, előadni, s e mellett rendszeres sorozatokban kegyeteket
a legérdekesebb s azért leginkább vizsgálatunkat érdemlőkre figyelmeztetni.

Minden emiósok rendszeres felosztása, Aristoteles szerint, ki systemáját, mint azt nagy tek-
int. hallgatónat tudjak, a labak és fogak különbségére alapítá, három nagy részre oszták:

1. Számteljes fogú.

2. Kétkörű. 3. egy vagy merőkörűmüekre.

Linné, jobb szerencsével alapítá rendszerét a fogak különbségére, s így az emiósok 8 rend-
jét állítá fel:

I. Primates seu Magnates, fölül négy elő- vagy metsző foggal Szerinte ide három emiós nem
tartozik 1) Homo, 2) Simia, 3) Lemur.

II. Bruta, előfogak nélkül, milyen szerinte 7 nem. 1) Elephas, 2) Rhinoceros, 3) Trichechus, 4)
Bradypus. 5) Myrmecophaga, 6) Manis, 7) Dasypus

III. Ferae, fölül hat éles előfogakkal, hova Linné hat nemet soroz: 1) Phoca, 2) Canis, 3) Felis,
4) Viverra, 5) Mustela, 6) Ursus.

IV. Bestiae, több mint egy szemfoggal vagy agyarral, hat nemben: 1) Sus, 2) Erinaceus, 3) Tal-
pa. 4) Vespertilio, 5) Sorex, 6) Didelphis.

V. Glires, fölül és alól két két előfoggal, öt nemben: 1) Hystrix, 2) Lepus, 3) Castor 4) Mus,
5) Sciurus.

VI. Pecora seu ruminantia, fölül előfogak nélkül, 7 nembe osztva: 1) Camelus, 2) Moschus,
3) Cervus, 4) Antilope, 5) Capra, 6) Ovis. 7) Bos.

VII. Belluae, fölül hat tompa előfoggal, miket Linné három nembe foglalt: 1) Equus, 2) Hippo-
potamus, 3) Tapirus.

VIII. Cete, láb helyett úszóhátyával vagyis úszonytagokkal ellátva, 4 nemben: 1) Monodon, 2) Ba-
laena. 3) Physeter, 4) Delphinus.

Linnén kívül e rendszer nemet s fajait leginkább Rai, Klein, Brisson és Pallas határozá meg.
Linné, Brisson és Pallas azon fölül a nemi s faji különböztető bélyegeknél helyes és szabatos meg-

határozásával halhatatlanták az emlőstanban neveket. Linné rendszerében tehát minden akkor ismeretes emlősök csak 41 nembe foglaltattak.

Azonban Linné óta számos természetvizsgálók befolyása, a természettudomány gyors haladása és számtalan felfedezések által minden világ rész és tartományban, az emlősök rendszere is nem csak légszámban nagyon szaporodott, hanem állásában és sorozatában is tetemes változásokat s hasznodás avatásokat nyere leginkább azon korszakban, midőn az összehasonlító boncztan (Anatomia comparativa, Zoologia) a természettudományt délypontjára oly szerencsésen emelte. Azon idő óta az emlősök pontosabb jellemzésére nem csak a külső, látható, gyakran változó bélyegek, hanem, és főleg a bensők, állapotok, valamint a tapintat műszerei, általában a külső és belső alkotás, sőt egész életmód is, igen helyesen vétetik figyelembe. Ez úton sorolta az állattan hőse korunkban, Cuvier, a világ minden emlőseit a következő IX főrendbe:

- I. Kétkezők, vagy is az ember; Mammalia bipedana seu homo; Zweihänder.
- II. Négykezők vagy majmok; Quadrumana; Vierhänder.
- III. Húsevők vagyis ragadozók; Carnivora; Raussende Säuger.
- IV. Eرسzényesek; Marsupialia; Beuteltiere.
- V. Őrlők vagyis rágdálók, egérműek; Glires, Nager.
- VI. Foghijasok; Edentata; Zahnlose.
- VII. Vastagbőrűek; Pachydermata; Dickhafter.
- VIII. Kérődzők; Ruminantia; Wiederkauer.
- IX. Cetek; Cethalműek; Cetacea; Walle.

Cuvier óta a legújabb emlőstudók megint haladtak, s látták, hogy Cuvier jeles rendszerében ismét javításokat tenni szükséges. Ők t. i. az ő harmadik rendét, a Húsevőket, két önálló rendre szakaszták, névszerint pedig:

- a Kézzsárnyúak; Chiroptera; Handflügler, és Ragadozókra, Ferae; Raubsäuger.

Cuvier VI-ik Foghijasok rendjétől külön választák

- a kacsaszájúakat; Ornithostomata; Schnabelthiere; a VII. és VIII-ik rendjéből pedig t. i. a Pachydermata és Ruminantiákból, három új rendet képeztek, ugymint: a Többkőrműek; Solidungula, solipeda; Einhufer; és a Hasadtőrműek; Bisulca; Zweihufer rendeket.

Ezen elkülönözések következtében ma XII rend áll fel, hova a földkerekek minden ismért emlősei soroltatnak, és e XII rend foglalt magában a legújabb emlősökről munkák szerint, más körülbelül 165 nemet és 840 ismeretes fajt.

Ezen a földszínen elterjedt 12 emlőrendből Európában éi, Schinz — Európa gerincesei faunája szerint *) IX. rendben 46 nem és 202 faj; Gróf Keyserling és Profess. Blasius faunája **) szerint pedig, XI. rendben 66 nem és 176 faj.

Mennyire az állattan emez ágában édes magyar hazánkra nézve az én saját fürkészeteim s törekvéseimből kitelt, habár nagyon tökéletlen átnézete is az a magyarhoni emlősöknek, eredményül itten felhozhatom, hogy a többnyire vadon élő, de szelidült, meghonosított, vagy legalább emberi lakokban tartózkodó emlősök VIII. rendét találtam ú. m.

- I. Kétkezők vagy is ember.
- II. Négykezők vagy majmok.
- III. Kézzsárnyúak vagy denevérek.
- IV. Ragadozók.
- V. Őrlők.
- VI. Többkőrműek.
- VII. Merőkőrműek és
- VIII. Kérődzők rendjeit.

*) Fauna der Wirbelthiere Europas v. Dr. Heinr. Schinz, 1 Band; Stuttgart 1840.

**) Die wirbelthiere Europas v. A. Graf Keyserling und Prof. J. H. Blasius, Braunschweig 1840.

Szerfelett untató volna, ha itt tisztelt hallgatónknak mindent, mi csak magyarföld emlőstanában érdekes, csak névszerint is adnék elő, nem pedig hogy még mindent le is írnék: annál fogva kegyetlek ügyelmét csupán a ritkaságokra s ezeknek legnevezetesebb pontjaira akarom még irányozni.

I. A kétkézu emlősök rendjéből, hova mis mindnyájan testileg tartozunk, magyarhont legkülönműbb válfajok lakják, többnyire az indoeurópai fajból származván, míg a magyarok legnagyobb része, a szlávok, németek, az itt lakozó népcsoportok (i. e. görögök, olaszok, franczok, spanyolok, portugálok) aztán keltek v. celtek (i. e. szavójok, lombardok, piemontaiak, helvetziai franczok s t. e. félék) tartoznak. De hononban a mongolfaj válfaja is vannak, miután Cuvier es a világ több legnépszerűbb physiolog- s cranologiai, oda a területeket, sőt egy megnevezett részét a pantheon-magyaroknak is számítják.

Az afrikai szerecsen- fajból szinte több magyarhonban lakozó szerecsen lakostársamkhoz tartozik.

II. Nehez megmondani, a négykézűek vagy is majmok rendjének 26 neme és 117 fajából, melyikök lehető fel Magyarföldön? A legközönségesebb váram: egész Európában, úgy magyarföldön is többnyire előforduló majom:

„A közönséges fargagom vagy is zöldes majom (*Inuus caudatus*, gemeiner Magot) melynek hazája Afrika, s mely azonban a járhatlan gil-altári sziklákon is vadon kóborol.

III. A kékszárnyúak rendjéből v. denevérekből (*Chiroptera*, *Handflügler*) hol a világ faunája 29 nemet, 109 fajt, Európáé pedig 7 nemet és mintegy 45 fajt bír, magyarországon eddig a nálunk megforduló 6 nemből 8 fajt fedeztem fel, melyek közt éppen itt a Bánságban, v. ezen magyarhoni denevérek nem csak legnagyobbikát, de legnevezetesebbét is találjuk. Ez „*Miniopterus Schreibersii*“ melyet is kellő figyelem gerjesztés végett tisztelt hallgatónknak itt in aatura mutatok be. Ezen állatot, Schreibers Károly (másos úr, a cs. kir. udvari természetgyűjtemények igazgatója Bécsben — született pozsonyi magyar — itt, a bánság délkeleti hegyeiben, s nevezetesen a columbácsi és veteráni barlangban fedezte fel, s mely főképen az egyes kerekföldön eddig, kivéve *Ascolit* a pápai tartományban és Algirt, sehol se találtatott. Ezen egyetlen példányát nemzeti Muzeumunknak, a mi köztisztelőül elénkünk tek. Kubinyi Ferencz ur, hazai természettudományok eránti buzgóságának s Muzeumunk eránti sziveségének köszönhetjük, ki azt 1834-ikben a veteráni barlangban saját kezével megfogta s a honi muzeum gyarapítására hozta volt.

Erre nézve kérve-kérem itten azon urakat, kik nem sokára vagy egykoron a fennevezett vagy más borsági sőt általában bármely magyarhoni barlangokat meglátogatandnak, hogy ügyelmüket embe bizonyosan nálunk is fájdos s mindazáltal kevesé ismeretes denevérekre fordítani, hogy minden előforduló denevér fajokból néhány darabot gyűjteni, azokat égetve vagy szeszbe eltéve, vagy kítőmve, nemzeti Muzeumunk számára, ahoz tartozó szükséges jegyzetekkel együtt, beküldeni sziveskedjenek. Mert itt a kékszárnyúak rende, ezen a mezei gazdúra s kertészekre általában, különösen pedig a gyümölcsfa természetekre nézve, megbecsülhetetlenül hasznos állatok rende, oly tágas mező, hol sok lefedéseket tehetni s magyarföld emlős faunájában legszebb érdemeket szerzeni lehet.

A magyar emlősök IV-dik vagy is a ragadozók (*Ferae*, *Raubthiere*) rende, mely általában 37 nemet, 194 fajt; Európában pedig 17 nemet, 68 fajt számlál, két alrendre oszlik fel, u. m.

a) a bogárevők (Insectivora s. subterranea, s fodientia; insektenfressende Raubthiere) Ez általában 11 nemet és 34 fajt; Európában 4 nemet, 20 fajt: melyekből 3 nem magyarföldön is fordul elő, u. m.

1.) Süli v. Sün, (*Erinaceus*, Igel) melynek közönséges rövidfülű fáján kívül, még talán a füles sün is (*Erinaceus auritus*, langohriger Igel) magyarországon fellelhető volna?

2.) Vakándok v. Vakondok (talpa, Maulwurf) Ezen nemből is nem régtben egy új, híhetőleg magyarországon is előforduló faj, t. i. a vak vakondak, (talpa coeca, ganz blinder Maulwurf) fedezettett fel Savi által az appenninokban.

3.) Cziézkány v. gőzű, (*Sorex*, *Spitzmaus*.) Ezen valamint vizgálatra nehéz, úgy fájdos nem, melynek Európa faunája már körülbelül 20 fajt ismeri: bizonyosan magyarföldön is sok fajt számol. N. kem. eddig csak ötöt sikerült megkülönböztetni, u. m.

- 1.) közönséges Czioczkányt, *Sorex araneus*,
- 2.) fejférfevő czioczkányt, *S. leucodon*
- 3.) négyszögfarkú Czioczkányt *Sor. tetragonopus*.
- 4.) vízi Czioczk. *Sor. fodiens*.

Itt is szívesen kérem kegyelmeit hallgató uram! hogy minden körülbéli czioczkány fajokra szorgalmas figyelmet fordítván, azokat gyűjteni és azok megismérltetésére szolgáló jegyzetekkel együtt velünk közölni méltóztatassanak.

A megadott 2-dik ahendébe tartoznak

b.) a Húsevők (carnivora; die echten fleischfressenden oder reissenden Säugethore).

A földszinén találtató 27 nem és 167 fajból, és az európai faunában leirt 13 nem és 48 fajból, magyarországban csupán a következő nemek lehetnek fel:

1.) a medve (*Ursus, Bar*). Minthogy ezen egy állat Európában öt fajt számlál, s medve vadászának egyetemen azt aluttják, hogy nálunk is 3 különböző válfaja legyen, és pedig egy egészen fekete, egy verhenyes vagy is hangyász medve (*Mrawusnjik*) és fejférnyakravalós. azért az erdőshegy vidékek lakosait tisztelettel figyelmeztetem, hogy ezen állítás valósága vagy alaptalansága fölül vizsgálatai által felvilágosítást nyújtsanak!

2.) Borz (*Meles, Daehs*.)

3.) Menyét (*Mustela, Wiesel*). Ennek 6 fajt ismerjük, és ezek egy nagy ritkaságot bírnak Magyarországon. Úgy mint:

1.) Házi nyestet (*Must. martes, Edelmarder*) 2.) nyestet (*m. foma, Steinmarder*) 3.) Görényt (*M. putonus, Hils*) 4.) hódmenyétet (*M. erminea, Hermelin Wiesel*). 5.) Közönséges menyétet (*Must. vulgaris, gemeines Wiesel*) és 6.) Vidra menyétet (*Must. lutreola Nörz, Norica*). — Ez utolsó igen ritka és hazai faunánkban nevezetes állatka, mely állítólag a hegyi patakokban, például a Poprád, Vág s Garanban s a t. itt ott előfordul; én azonban soha se részesülhettem azon örömben, hogy tudomány - vizsgálataimra s nemzeti Muzemünk számára azt megszerezhettem volna: miért is a tisztelt hallgatók egykori figyelmébe ezt is ajánlani bátorodom.

4.) Vidra (*Lutra; Fischotter*)

5.) Eb, (*Canis, Hund*), melynek farkas és róka faji közt, gyakorta igen érdekes és a gyűjteményekbe nézve becses színű állatok (*Farbgespölarthen*), például a fekete és fejfér farkasok, és a ritka színezetű komorsókák (*Koifluchse*) néha hazánkban is láttatnak.

6.) Macska, (*Felis, Katze*). Minthogy a hazánkban vadon élő két macskafajok nagyobbika, t. i. a Hiúz (*Lynx, Luchs*) csupán a legnagyobb és sziklás rengetegben rejtőzvé, szerfölött megritkult, annyira, hogy nyomára is alig akadhatni már, s nemzeti Muzemünk honi példányával mindeddig még nem bír: azért kérem azon urakat, kik egykoron netalán szerét tenni fogának, hogy gyűjteményünk-ről is megemlékezni szíveskedjenek.

A minden emlősök közt nem és fajokra nézve V-ik vagy is: az őrlők vagy rágdálók, egérműek (*Glires, Nager*) rendje, 34 nemet egyetemesen és 179 fajt számlál, melyből Európa faunájába 21 nem és 54 faj, magyarországba pedig a következő 11 nem tartozik, u. m.

1.) Hód, (*Castor, Biber*). Ezen művészetehetésekre nézve a világ minden emlőseit fölülmuló, de becses bőre és drága hódonya (*Bibergeil*) miatt, Európából majdnem teljesen kiirtott állatnak, né-melly egyes darabjait a Duna mentében, sőt néha a Dráva és Száva partjain is láthatni, úgy mint például a folyó évi april. 17-kén Pozsonynál egy himdarab, és julius 18-kán Esztergan közelében egy nőstény darab ívetett meg. Óhajthat volna, ha hazánk természetvizsgálói kinyomoznák, vajjon egyébb magyar-honi folyamoknál is nem lakozik e a hód? melynek természete s tartózkodása helyei annyival szorgalmas vizsgálatra veendő, mivel félhető, hogy kevés év múlva hazánk-ból is tellyesen kipsztl. *)

*) Bélius szerint. — lásd Notitia Hungariae P. 11. T. 2. pag. 386 a hódok meg az elhalt században a Garan-mentében is felfelé, egészen Besztercebányáig terjedtek vala.

2.) Pocokok, poczik (*Hypudaeus s. arvicola*, Feldmaus), melyből eddiglen csak 3 fajt találék Magyarországon, s nagyon szerencsém ezen legközönségesebb fajában, t. i. a mezői poczokban, (*Hypod. arvensis*) e nem képviselőjét bemutatni, és kérem kegyeteket, hogy e nemek minden remélhető számdús fajaira hazánkban vizsga figyelmüket fordítsák.

3.) Pele (*Myoxus*, *Stobenschläfer*) négy faja ismeretes előttem, mely közt a kertipele (*M. Dryas*, *Gartenschläfer*) nagy európai ritkaság, s ezt én eddig csupán a péteri és pándi tolgyesekben kevés darabban találtam, melyek közül egyet ezennel bemutatni és e ritkaságra tisztelt hallgatóim figyelmét irányozni szerencsém nagyon.

4.) Egér, (*Mus*, *Maus*). Az Európában ismét 12 fajtól, melyek számát nagyérdemű báró Öskánk a réti egérrel szaporítá, én a magyar fauna számára hatot találtam. Azon fölül parkerdésainknak ama nagy öröm juta részül, hogy 1810-ki decemberben, R. keresztúri merzsemocsúrban Pestmegyében, egy eddiglen sehol le nem írt vagy látott egérfaját felfedeztem, valamint 1841 januárban a hevesmegyei bőczér nevű nagy nádasban a Tiszánál; Veszény mellett is, báró Podmaniczky János jószágán. Ezen új fajat nádi egérnek, (*Mus arundinaceus*, Rohrmaus) neveztem, s jelenleg a természetvizsgáló uraknak azt legelőször in natura bemutatni vagyok szerencsés. Örömmel említsünk faunájára ezer új gyarapodást nagy vala, de annál nagyobb leend akkor, ha kegyetek ezentúl minden körülbéli egérfajokra a mezők és réteken, erdők és kopár hegyeken, vizek és nádasokban, de kiváltképp a patkányok fajaira, gondos figyelmüket fordítják, s honi faunánkat eredmény-dúsan gazdagítják. Európa faunája a patkányok 3 fajtát ismeri, melyből múlt évben nekem is sikerült a zólyomi havasok és Thurócz közt fekvő talerdőben (*Urwald*), egy hihetőleg egészen új fajnak nyomra akadhatnom.

5.) Hőrosók, (*Cricetus*, *Hamster*). Ezen nemből is Európában már 3 faj fölfedezve lévén, igen valószínű, hogy gondos vizsgálatokat Magyarországon is többek mint az egy közönséges fajnak fölfedezése jutalmazand.

6.) Ürgo, (*Spermophilus*; *Ziesel*) öt faja ismeretes Európában, melyből a közönségesen, az az *Spermoph.* *Citullus*on kívül, honunkban hihetőleg többeket is lehetne találni.

7.) Havasi mormog (*Arctomys marmota*; *Alpen-Murmeltier*) tudtommal a Tátrán, a zólyom- és marmarosi szirttöredékekben lehet.

8.) Evette v. Mókus (*Sciurus*, *Eichhorn*) melynek színváltozataira és főképp arra figyelemzetni bátorodom kegyeteket, vajlon honunkban hamuszurkékét nem veendnek-e észre?

9.) Nyulat (*Lepus*; *Haase*). Ebben is a vadászok több fajokat különböztetnek meg. a havasi nyulat mint legvereseb s nagyobbat; az erdei és mezői nyulat, mint rövidtáru és kicsinyt, irván le. Erdemes volna tehát ezen állítások alaposágára, valamint arra is figyelemmel lenni, vajlon a tengeri nyulak (*Lepus canaliculus*; *Kaninchenhase*) melyek Ausztriában, Bécshez közel, a Szimeringi legelőn, szabadon élnek, Magyarországon is valahol vadon találtak-e?

10.) Örlecs v. tengeri malac, (*Cavia*; *Meerschweinchen*) Braziliából származik, s nálunk emberlakokban honos.

Nem csak minden örlecs, hanem Magyarföld, sőt Európának minden emlísei közt legnevezetesebb állat

11) A fogas vakony (vaksi, földi kutya, herce; *Spalax typhlus*; *Blindmoll*; *Slepee*). Ezen teljesen vak, majdnem mindig a föld gyomrában lakozó és csupán növényekből táplálkozó állatnak, mely magyarföldön kívül lengyel és déli orosz földön is találtaké, természetörténete korunkig oly kevés ismeretes maradt, hogy sem lakhelyéről, sem földirai kiterjesztéséről Magyarországon, sem eledelo vagy hangja s egyéb életmódjáról, sem lehetne valami bizonyost állítani; annál kevesbé tudva van, vajlon ezen állat átomban tölti-e a telet, vagy munkálódik? vajlon lakába egész téle való táplálékot hord-e össze? vagy a telet, mint sok más elszibndásban alusza-e? — Valódi örömmel jelenthetem, hogy sürkészetemnek sikerült, Európa ezen legnevezetesebb emlősének élettörténetében sok hiányt fedezni, mire is nagyon tisztelt barátim Haan János, békéscsabai- és Molitoriz Lajos pitvárosi lelkészek, nem különben Toszt Úr fenséges Nádornknk Margarátha szigeti kertésze sok érdekes adatokkal járultak, s én nagyon is kérem mindazokat, kiknek alkalmok leend ezen állatot vizsgálhatni, hogy

minden fölöttéi észrevételeik és tapasztalataikat jegyezzék fel, hogy róla pontosabb leírásokat hazánknak nyújtani képesek legyenek.

A VI-dik rend: Többkőrűek (Mungula; Viehkufer) a egész föld csak 8 nemet és 20 fajt, Európa csak 1 nemet, 1 fajt. 8 válfajjal számít, s ez a disznó (sus, Schwein.) Erre nézve hegyeket az egykőrű disznóra (sus mononyx) mint ritkaságra tesszem ügyemessé, mely válfaját én eddiglen csak Hont, — Zólyom és Pestmegyében és csak igen kevés helyen vévék észre.

A VII-dik t. i. Merőkőrűek (Solidungula, Soliped; Einhufar) rend: a világnak egy nemet és 6 faját közöl, magyarföld valamint Európa, csak a szép lovat (equus caballus, Pferd) és a mostoha bándsmód alatt elnyomottul számarat (equus asinus, Esel) mutatgatja.

VIII. Rend a mi leghasznosabb kérődző emlőseink (bisulca, ruminantia; Wiederkauer) a hasadtörűek rendje. Az ő 9 nemet és 114 fajból, Európa 6 nemet és 18 fajt számít; edes hazánkban 5, és pedig 2 vad és három szelid nem és 8 faj van öszvesen.

1.) Szarvas, (Cervus, Hirsch) 3 fajban.

2.) Zerge, (Antilope, Gemse) 1 fajban t. i. kőszáli Zergében, mely Liptóban, Szepes és Marmaros legmagasabb kárpátbérzeit kis csapatokban lakja. — Akarok ugyan a leghresebb emlőstüdök mint Cuvier, Schinz, Keyserling és Blasius még egy második Antilope fajt nálunk honosítani, mely t. i. Asia sivatagjain, meg Irusch és Altai alatt él: szája Zerge (Antilope Zajga) róla azt állít in, hogy a Tátra tövében seregenként barangol. *) Azonban közelesemnek tartom ebbéli tévedés: tet azzal mentegetni, hogy a magyar fauna felőli ismereteket nem tőlünk magyaroktól, kik ez ügyben még kevés érdemeket szerzék, mi sem nyilványtának, mindazáltal egyedül mi a legponosbokat adhatnánk — hanem hogy azokat oly külföldi utazóktól veheték, kik gyakorta ezen „terra incognita“ felől túlszigazott fogalmak és várakozásokkal telve, magyar földön mindent látnak, mit csak akarnak —! **)

3.) A kérődzők szelid nemcinek harmadika a Marha, (Ochs, Bos) kétfajjal, a közönséges Marha (bos taurus, Hausoch) és a bival Marha, (Bos bubalus, Büffelochs). Fájdalom, az oly nagyon megrikult, még 1717-ben Erdélyben létező (ez évben utolsó darabja lövetett agyon) azért jelenleg csak Litvániában és a Kaukazon élő Bölényt (Bos urus, Auerochs) melyet Cuvier kárpátainknak akar tulajdonítani, mi csak magyarföld fő folyamataiban lehető ásványi ősmaradványokban birjuk.

A kérődzők még utolévő két neme egymint 4.) Juh (Ovis, Schaf) és 5.) a kecske (Capra, Ziege) váltajával együtt ismeretbe, sem hogy azok szelidnek kelhene. Mindazáltal mielőtt e tárgybeli szavaimat befejezem, tisztelt hallgatóimat igen kérem, hogy vizsgálatukat a figyelmüket a Vadkecske (Capra Ibez; Steinbock) valódi vagy hihetőleg csak állítólagos előfordulására Magyarhonban alkalmitlag fordítsák. Igen sokan a Magyarországiak közül azt állítják, hogy ezen Európában Vallis és Piemont közti magasb meredek hegyekben nevezetesen pedig a Montblanc és Monte-rosa heglánczaiban. csak igen kis családonként barangoló kecskefaj, Magyarországon is, névszerint a szépesi és erdélyi kárpátokban létezik. Midőn 1837-ben Magyarország kárpátjai főbérzeit fürkésze megjárám, különös figyelmet fordíték arra is, hogy ezen nevezetes kérődző régibb vagy újabb nyomara akadhasanak. Mindazokat meglátogattam, kikről mondatott, hogy vadkecskéket lőttek, szarvait bírnák. Azonban minden kutatásom és kérdezősködésem daczára, mitsem tudhaték meg, minthogy valódi ismeret és pontos vizsgálat hiányából a zergét (Gemse) a vadkecskével zavarták össze s cserélték fel. ***)

E szerint az én fürkészeitem következtében a magyarhoni emlősök faunájára bir: 35 nemet, 61 fajt.

*) Lásd: Cuviers Thierreich von Dr. Schinz. 1 Bd. S. 119, és. Wirbelthiere Europas von Keyserling und Blasius. Seite IV.

***) Lásd effeleket: Isis Jahrgang 1843, Heft 1 és 11: „die Vügel Sirmiens“ von Chr. Ludvig Landbeck, ki szinte mindent talált, mit csak még leerkelte előtt — Würtembergben feltalálni kívánt.

***) Itt újra meggyőzteték arról, mely keveset lehet bízni az avatlan emberek állításában, s mily elkerülhetlen szükséges a természetvizsgálóra nézve, hogy ő maga s önfürkésése és vizsgálódása útján jusson a valóság boldogító világához.

lannét látjuk már n. tisztelt hallgatóim! mily hátra vagyunk mi még az emlőstanban a közép-szerettség pontjából is tekintve, s mily iszonyú távol állunk mi délpontjától még Magyarországnban! — Vannak honunkban is bizonyosan igen számos, kiváltképen a kicsi és éjjeli emlősök, ugyint a derevások, cizczáknyak és egerek nemei és fajai, melyek teljességgel nem ismerjük, és miknek felfedezése, rendeltetések megismerése, általában vizsgálata reánk vár, és iparkodásunk terjedelmes és fáradsalmas mezejekint nyílik. Ezenél fogva a honunk mindenféle tájairól ide egybesereglett természettvisszsgálókat arra szólítottam fel, hogy a természettudományoknak ezen ágára is felfigyeljenek! szemekint ezen állatok lakhelyére, táptaléka és életmódja, alkata, szaporító és egyéb megkülönböztető bélégeire fordítsák! Azoknak különemű és korú példányait, valamint saját maguk szakterekek vizsgálatai számára szeszben gyűjtve, a tudományos ismeretek gyarapítására fennálló honi intézeteknek, a Muzéumnak s a pesti természettudom. társulatnak megküldeni sziveskedjenek. Mert valóban csak akkor és úgy lehetséges, hogy mi egyes vizsgálók legnagyobb szorgalmát is megcsalja és megiháttítja, az sokak szeméit ki nem kerül, hogy a mi minden tekintetben előre haladó honunkban is, az eddig egészen hiányzó magyarföld emlősei teljes faunája létesülend, — a hazai fainak hasznos oktatására, az egyetemes természettudomány örvendeztető kiegészítésére, a magyar természettvisszsgálók érdemelt becsületére valóandó. *)

*) Néhány esztendő óta többen álmodoznak hazánkban a magyar fauna mentől előbbi kiadásáról, mondván: hogy bizony nagy ideje van a magyar faunát is egyszer már kiadni! — Almké valóban szép! — kívánságuk dízes! — Mert kétséget nem szenved, hogy hazánkban egy fő faunára kimondhatlan szükség van; — hogy azon igen magas híjánban, melyet fogyatkozása a magyarban tudományosságában (földalomban) hátra hágy, nagy es. oly széptér nyílik, melyen több honi nevének fényesen föllépi, érdemesebb jelen ragyogni lehetne. — Ande, a menyire előttem ismeretesek mindazon a czébelni vállalkozások, tettek, furkaszemek, vizsgálódások, felfedezések, leírások, melyek hazánkban által honunk természetére nagy könyvtében mindeáig történtek, — es ezeknek eredményei, — azt vélem, az igazság hártait túl nem lépem, hárlóknak magyarországi állattani kezdőkről azt ószinta kivallón, „hogy bizony köztünk meg egyetlen egy sínesen, ki maga fölül azt nem állítani, hogy ő a magyar fauna csak egy s bár csak legesekélyebb osztályára is illőleg volna elkészülve; ha tehát kiváltképen hogy ezen boldog idő, melyben a tudomány részéről is hazánkban érett s edes gyümölcsöt lehetne nyújtatnak, ránk fájdalom még korán sem viradt föl! — Ki a faunának kincstárát, és azon tulajdonságokat megismerni tanolta, melyek minden faunát már általában, de arról inkább azokat, melyek a minden tekintetben feltehetőleg Magyarországi faunáját e vesra igazán melfőve tes ik, az bizonytal tudni fogja egyszerűs mind azt is belátni, és magamagának szerényen megvallani: „hogy a magyar honi fauna szerkesztésére sokkal több kívánatuk a pusztá akarattal — és azon bizelgő szándoknál, mint első kiadója a magyar faunának fölléphetni! —!; hogy ahoz sokkal több kívánatuk, mint csak azon pusztá s illetlen gyönyör: „hogy hiszem úgy is az európai faunákban leirt állatok nagyobbára hazánkban is előfordulhatnak, „hogy tehát elezendő a gyánítottak leírás számunkra meg használni! — a „előbbi természettvisszsgáló, ki azt látja, mi e czébeli mar arisuti szorob előre kezdett és valóban meg is történt, le a ki előtt az sem bámeretlen mily igen edes történt meg e szorob hazánkban, hol a dolog még alig kezdetén van s mily kimondhatlan sok s minden tekintetben nagyon sok marad itt még teendő; az valóban még nálunk vissza vonulat illő szerénysegen szivesben csendes szent fogadást teend; hogy ő előbb megismerend s mivelend honja elhanyagolt állattani földjét, hogy ő csak akkor, ha majd szakadatlan törekvéseinek egykoron sikerül önműködése edességére megert gyümölcsében gyönyörködni, csak akkor fogja azokat magyar hon faunája oltárára tartozó hasznos áldozatul letenni! — Akkor, állattani barátim! ha majd ilyen sujt vizsgálódásaink a meggyőződésünk edes, haszondú, maradandó gyümölcseit éretten látandjuk magunk előtt, csak akkor mondhatandjuk: „valóban már itt az ideje a magyar fauna kiadására! —

Hogyha azonban valakit még is azon boldogabb jövőre előtt oly inger és kívánság megzarállana, habár készületlenül is mint a magyar honi fauna kiadója föllépi annak fellelkésítésére bátorokodom ajánlani használatul koszorúzott honi költőnk, Kisfaludy Károly „Tollagi János viszontagságiban közlött (I. Kisfal. K. minden munkáit Pest 1843. 5-dik köt. 57 lap) következő szives tanácsát: „mi az embernek ne „hezu meg, azzal hagyjon fel! és ha a dicsőség azonja bolygatja, ezen emlékvetsert tartsa maga eleibe:

„Ki ésszel bír, szép a nagyot ír, Fejére koszorút fűz;
„Az úgy ill a készületlen Levegőben halat űz!
„S tetteit bar miként hirdesse, De azt még sem gátolhatja,
„Hogy a későkor magzatja Hű álmát ne nevesse! —“